

ВІДГУК

**опонента на дисертаційну роботу Калініченко Сергія Миколайовича на
тему: «Стратегічне управління економічним потенціалом аграрних
підприємств: теорія, методологія, практика», подану на здобуття
наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04
«економіка та управління підприємствами (за видами економічної
діяльності)»**

**Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок з науковими
програмами, планами, темами**

Сучасний етап розвитку аграрного сектора України характеризується високим рівнем динамізму, зростанням впливу зовнішніх і внутрішніх викликів, зокрема зумовлених військовою агресією, макроекономічною нестабільністю, трансформацією ринкових відносин та ускладненням умов господарювання. За таких умов особливої значущості набуває проблема ефективного стратегічного управління економічним потенціалом аграрних підприємств як основою забезпечення їх сталого розвитку, конкурентоспроможності та адаптації до змін зовнішнього середовища.

Економічний потенціал аграрного підприємства є багатокomпонентною системою, яка охоплює матеріальні, фінансові, трудові, інформаційні та організаційні ресурси, що визначають можливості суб'єкта господарювання до реалізації стратегічних цілей. У зв'язку з цим виникає об'єктивна потреба в оновленні теоретичних підходів, розробці сучасної методології та впровадженні ефективних практичних інструментів стратегічного управління, орієнтованих на довгострокову ефективність функціонування аграрних підприємств. Незважаючи на наявність значної кількості наукових досліджень, присвячених управлінню підприємствами аграрного сектора, питання стратегічного управління економічним потенціалом залишаються недостатньо дослідженими в аспектах інтеграції теорії, методології та практики в умовах сучасних трансформацій, що зумовлює необхідність комплексного аналізу зазначеної проблематики та й визначає актуальність обраної теми дисертаційного

дослідження. З огляду на вище сказане, дослідженню зазначених актуальних питань присвячена дисертаційна робота Калініченка Сергія Миколайовича. Актуальність теми дисертації здобувача відповідає пріоритетним напрямам наукових досліджень у сфері аграрної економіки та стратегічного менеджменту.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, викладених у дисертації

Ознайомлення з дисертаційною роботою Калініченка С.М. дає підстави стверджувати, що викладені в ній наукові положення, висновки і рекомендації є обґрунтованими та достовірними. Зміст дисертаційної роботи охоплює всі ключові аспекти теми дисертаційного дослідження. Проведені дослідження ґрунтуються на використанні: нормативних та законодавчих актів; статистичних та аналітичних матеріалів Євростату, ФАО, Світового банку та OECD, Державної служби статистики України, а також аналітичні звіти профільних міністерств і міжнародних організацій. Теоретичною основою дисертаційного дослідження слугують наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених, присвячені проблематиці стратегічного управління, формування та використання ресурсного потенціалу, інституційної економіки, а також розвитку аграрного виробництва, що в сукупності забезпечує формування методологічного підґрунтя для інтерпретації досліджуваних процесів. Текстовий виклад результатів роботи вдало доповнюється графічними ілюстраціями, розрахунковими таблицями та додатками. Основні наукові тези і положення роботи логічно й переконливо аргументуються, а у необхідних випадках підтверджуються відповідними аналітичними даними.

В процесі вирішення завдань, поставлених у дисертаційному дослідженні, здобувачем сформульовано комплекс теоретико-методологічних та науково-методичних положень, а також обґрунтовано практичні рекомендації щодо впровадження концепції стратегічного управління економічним потенціалом аграрних підприємств. Зазначені підходи орієнтовані на формування ефективної економічної політики України в контексті реалізації її

євроінтеграційного курсу. Основні теоретичні та методичні положення, висновки і рекомендації доведені до рівня конкретних практичних пропозицій, придатних до впровадження у господарську діяльність аграрних підприємств, в роботу профільних громадських організацій, а також у навчальний процес закладів вищої освіти. Таким чином, наукові положення, що виносяться на захист, є теоретично обґрунтованими, емпірично підтвердженими, внутрішньо узгодженими з метою та завданнями дослідження і відображають цілісне бачення проблеми. Об'єкт і предмет дослідження, визначені автором, повною мірою відображені у структурі дисертаційної роботи та розкриті в її змісті.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження

Аналіз теоретико-методологічних, методичних і практичних рекомендацій наукового дослідження, проведеного Калініченко С.М. дає достатньо підстав для висновку, що значна їх частина характеризується науковою новизною і практичною цінністю. Основні положення, які характеризуються науковою новизною відзначаються самостійністю, чіткістю і обґрунтованістю. Створюють суттєвий приріст наукових знань такі положення наукової новизни, винесені на захист:

Вагомим внеском в теорію стратегічного менеджменту є термінологічне насичення здобувачем дослідження, що подано у вигляді авторського тлумачення сутності базових понять та категорій, які розкривають зміст об'єкту дослідження, а саме дефініції «стратегічне управління аграрними підприємствами», як системного, цілеспрямованого та довгострокового процесу формування управлінських рішень в умовах високої динаміки зовнішнього середовища, з урахуванням галузевої специфіки, ресурсних обмежень та трансформаційних викликів, що, на відміну від усталеного підходу, розглядається не лише як процес реалізації окремих управлінських функцій, а як інтегрована система довгострокового цілепокладання, адаптації до зовнішнього середовища та формування стійких конкурентних переваг в умовах трансформаційних змін аграрного сектору.

На увагу заслуговує обґрунтування структури економічного потенціалу

аграрних підприємств, яка, на відміну від існуючих підходів, трактується як багаторівнева інтегрована система взаємопов'язаних ресурсного, технологічного, управлінського, інноваційно-інвестиційного, логістичного, маркетингового та адаптивно-екологічного потенціалів і розкривається через взаємодію зовнішніх та внутрішніх чинників впливу й роль у забезпеченні стійкого функціонування аграрних підприємств в умовах динамічних трансформацій, що дозволяє розглядати економічний потенціал не як суму ресурсів і можливостей, а як цілісний механізм стратегічного розвитку, зорієнтований на інноваційність, екологічну безпеку та формування довгострокових конкурентних переваг.

Особливої наукової уваги заслуговує адаптивна стратегія управління зерновим підприємством як інтегрована управлінська модель, орієнтована на забезпечення стійкої ефективності в умовах високої турбулентності VUCA-середовища, у якій цілі розвитку, інструменти реалізації, завдання, ресурси, механізми контролю та коригування й очікувані результати подані не як окремі елементи, а як взаємопов'язані компоненти єдиної системи управління, здатної оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища.

Запропоновано автором методичний інструментарій стратегічної діагностики економічного потенціалу аграрних підприємств шляхом розроблення багаторівневого алгоритму, який об'єднує різнотипні діагностичні підходи в єдиний структурно-методологічний контур і забезпечує логічну послідовність етапів від формулювання стратегічних цілей до розробки управлінських рішень, а його впровадження гарантує цілісність, відтворюваність і практичну результативність діагностичного процесу, підвищує ефективність стратегічного управління та адаптаційні можливості аграрного бізнесу в умовах змінного зовнішнього середовища.

Прикладна спрямованість наукових результатів дисертаційної роботи виявляється у розкритті принципів формування та застосування інтеграційних механізмів як ключового інструмента стратегічного управління економічним потенціалом аграрних підприємств через уточнення їх класифікації, що охоплює інституційні, організаційні, фінансово-інвестиційні та цифрові форми взаємодії, включно з віртуальними кооперативами, краудфандинговими

інвестиційними спільнотами та блокчейн-платформами, та поглиблення трактування інтеграції як процесу концентрації виробничого капіталу шляхом оптимізації виробничих ланцюгів, масштабування інфраструктурних рішень та формування інноваційних екосистем.

Особливої наукової уваги заслуговує запропонований науково-методичний підхід до модернізації виробничих процесів аграрних підприємств шляхом обґрунтування переходу від фрагментарних технологічних рішень до цілісної інтелектуалізованої ресурсно-технологічної моделі, інтегрованої з принципами smart-farming і циркулярної економіки; уточнено механізм формування ефекту «подвійного потенціалу», що поєднує ресурсозбереження з одночасним підвищенням продуктивності та розширенням товарної лінійки за рахунок біотехнологічної переробки відходів.

У роботі С.М. Калініченка удосконалено практичні підходи до сценарного планування в стратегічному управлінні зерновим підприємством, що функціонує в умовах підвищеної мінливості зовнішнього середовища та внутрішніх ресурсних обмежень, шляхом деталізації моделі застосування сценарного підходу, у межах якої адаптивна реалізація стратегічних ініціатив здійснюється відповідно до трьох типів сценаріїв — оптимістичного, базового та песимістичного, кожен із яких визначає специфічну управлінську поведінку підприємства та відповідний набір стратегічних можливостей.

В дисертаційному дослідженні набули подальшого розвитку науково-методологічне забезпечення стратегічної діагностики економічного потенціалу аграрних підприємств обґрунтовано через комплексний підхід до його оцінювання, що поєднує аналіз ресурсної забезпеченості, фінансової стійкості, інноваційної здатності, організаційно-управлінської ефективності та стратегічної гнучкості з урахуванням об'єктної специфіки аграрного виробництва і логіки діагностичного процесу, забезпечуючи цілісне бачення потенціалу підприємства, формування його стратегічного профілю та створення аналітичної основи для прийняття ефективних управлінських рішень у сфері стратегічного менеджменту.

Повнота викладення основних результатів дослідження в опублікованих наукових працях

Результати дисертації Калініченка Сергія Миколайовича достатньо викладені в 41 науковій праці загальним обсягом 24,16 ум.-друк. арк., з яких автору безпосередньо належить 19,158 ум.-друк. арк., де 23 одноосібна, зокрема: 25 статей у вітчизняних наукових фахових виданнях з економічних наук, 5 статей у зарубіжних наукових періодичних виданнях, які індексуються у міжнародних наукометричних базах Scopus та Web of Science, а також 11 публікацій в інших виданнях, що повністю відображають зміст роботи.

Новизна отриманих результатів дослідження підтверджена відповідною апробацією у фахових наукових виданнях, а також адресною практичною реалізацією. Результати роботи оприлюднені автором на наукових, науково-практичних конференціях, семінарах міжнародного і національного рівнів. Опубліковані праці відповідають вимогам МОН України. Список опублікованих праць наведено в рефераті.

Ідентичність змісту реферату та дисертації

Реферат повною мірою відображає основні положення дисертації. У рефераті відображено усі результати наукової новизни, які були отримані на основі опрацювання великої кількості наукових праць вітчизняних та іноземних вчених, опрацювання значних масивів статистичних та фактологічних даних за допомогою застосування широкого спектру методів економічних досліджень. Реферат насичений ілюстративним, графічним та табличним матеріалом, що створює високий рівень формалізації та унаочнення положень дисертаційного дослідження.

Відсутність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації

Вивчення матеріалів дисертації, аналіз наукових публікацій автора дає підстави стверджувати про відсутність ознак порушення академічної

добросовісності, а саме академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації результатів досліджень. Дисертація Сергія Миколайовича Калініченка є самостійною оригінальною роботою та не містить порушень академічної добросовісності. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело. У докторській дисертації Сергія Калініченка відсутні матеріали його кандидатської дисертації.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Незважаючи на вагомий внесок отриманих у ході дослідження теоретичних та практичних результатів, що були отримані С.М. Калініченком, у дисертації мають місце окремі теоретичні та прикладні положення, що потребують додаткового обґрунтування та уточнень. Так, до дискусійних положень дисертації слід віднести наступні:

1. У пункті 1.1., проведено комплексний і змістовний виклад ключових викликів, що впливають на стратегічну поведінку аграрних підприємств. Водночас дана частина дослідження потребує певної структурної узгодженості та чіткого розмежування між зовнішніми і внутрішніми чинниками впливу. Також доцільним є посилення емпіричної бази викладених положень, наприклад, шляхом наведення статистичних даних, результатів опитувань або прикладів із практики вітчизняних аграрних підприємств, які підтверджують висловлені тези щодо мотиваційної моделі «виживання» та трансформації стратегічних орієнтирів.

2. Попри загалом логічне та аргументоване представлення ролі стратегічного управління мобілізацією та розвитком економічного потенціалу, подане потребує уточнення в низці аспектів (пп. 1.3). Насамперед доцільно чітко розмежувати поняття «мобілізація» і «розвиток» як самостійні управлінські процеси, що мають відмінні часові горизонти, цілі й управлінські завдання: перше поняття передбачає активізацію наявних ресурсів у відповідь на короткострокові виклики, тоді як друге фокусується на створенні нових можливостей у стратегічній перспективі. Така диференціація дозволила б уникнути змішування понять і підвищити аналітичну чіткість викладу.

3. В дисертаційній роботі комплексно охоплено методологічні засади

стратегічної діагностики економічного потенціалу аграрних підприємств (розділ 2, п. 2.2), проте вимагає додаткової концептуальної чіткості та поглиблення теоретичного аналізу. Зокрема, запропонована типологія підходів заслуговує на позитивну оцінку, однак не розкрито логіку їх відбору та не обґрунтовано, чому саме ці п'ять підходів є базовими у стратегічній діагностиці, з огляду на широкий спектр існуючих теоретичних рамок (наприклад, еволюційного, вартісного, когнітивного підходів тощо). Також потребує уточнення питання взаємозв'язку між підходами: чи вони є взаємодоповнюваними, чи можуть застосовуватися ізольовано залежно від цілей діагностики.

4. Робота містить ґрунтовний компаративний аналіз особливостей землекористування та зайнятості в аграрному секторі України й країн ЄС, однак потребує поглиблення теоретико-методологічного підґрунтя для формалізації висновків (пп 3.1). Зокрема, доцільно верифікувати порівнювані показники, з огляду на те, що критерії класифікації фермерських господарств, методики обліку зайнятості та рівні механізації в різних країнах можуть відрізнятися. Урахування зазначених аспектів дозволило б зміцнити аргументацію, підвищити наукову обґрунтованість висновків та забезпечити глибший міжсистемний аналіз.

5. Представлена типологія можливостей підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрного підприємства є змістовною й охоплює ключові управлінські напрями, однак потребує глибшого обґрунтування механізму їх пріоритизації (пп. 5.2). Зокрема, рекомендація щодо побудови матриці стратегічних можливостей сформульована переважно на концептуальному рівні, без уточнення системи критеріїв оцінювання, таких як стратегічна релевантність, економічна доцільність, ресурсна забезпеченість, рівень ризику, час реалізації або узгодженість із загальною стратегією підприємства.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Калініченка Сергія Миколайовича на тему: «Стратегічне управління економічним потенціалом аграрних підприємств:

роботою, яка містить комплекс обґрунтованих та достовірних результатів, що в сукупності вирішують важливу наукову проблему - стратегічного управління економічним потенціалом аграрних підприємств.

Роботу позитивно відрізняє логічна структура, чіткість і послідовність розв'язання проблеми дослідження, обґрунтованість і аргументованість методів та підходів щодо вирішення поставлених завдань. Стиль дисертації має науковий характер. За своїм змістом дисертаційна робота відповідає паспорту спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Вищезазначене дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота Калініченка Сергія Миколайовича «Стратегічне управління економічним потенціалом аграрних підприємств: теорія, методологія, практика» за рівнем наукової новизни, практичною цінністю, ступенем апробації і відображенням у наукових працях, відповідає вимогам пунктів 7 та 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197, а її автор – Калініченко Сергій Миколайович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Опонент:

Доктор економічних наук, професор,
академік НААН

директор Національного наукового
центру «Інститут аграрної економіки»
Національної академії аграрних наук
України

Юрій ЛУПЕНКО